

T. Graas

Een nieuwe interpretatie van Lodovico Carracci's Visioen van Antonius van Padua

Als men de literatuur over de Lodovico Carracci (afb. 1)¹ in het Rijksmuseum overziet, is men geneigd de interpretatie van de voorstelling als *Visioen van Antonius van Padua* als algemeen erkend te beschouwen. Onderzoekt men dit thema in ikonografische handboeken of gaat men van de prent uit, die er door de Bolognees Giovanni Maria Viani (1637–1700) naar vervaardigd is, dan doet zich al gauw de naam van Franciscus van Assisi voor als tweede mogelijkheid. De prent (afb. 2) wordt door Lodovico-specialisten als Bodmer en Arcangeli wel in verband met het schilderij genoemd², maar staat onder Viani's prenten in Bartsch als *Visioen van Franciscus* genoteerd³. Men bedenke dat Bartsch hiermee tegelijk de oudst bekende interpretatie van het schilderij geeft.

Van de ikonografische handboeken vermelden de recentere lexika van Aurenhammer en Kirschbaum het schilderij onder Antonius⁴, terwijl het oudere boek van Mâle, en in navolging dat van Réau, het onder Franciscus noemen⁵. Mâle heeft waarschijnlijk alleen Viani's prent gekend; het schilderij was vóór 1934 niet goed gepubliceerd⁶, zodat het onduidelijk bleef welk schilderij Mâle bedoelde. Omdat het thema van het visioen van Antonius of Franciscus pas ná 1600 opkomt⁷, levert vergelijking met werken van een soortgelijke ikonografie weinig op. Uitkomst bieden echter de hagiografische bronnen.

In verband met Antonius' visioen wordt verwezen naar het *Liber Miraculorum*. Deze compilatie van wonderen is rond het midden van de veertiende eeuw samengesteld⁸ en later in de vanaf 1643 verschijnende *Acta Sanctorum* uitgegeven. De oorspronkelijke legende⁹ heeft het echter over een verschijning van alleen het Christuskind, zonder Maria, die Antonius gehad zou hebben in het huis van een hem gastvrij onderdak verlenende burger.

Mâle geeft als bron van de Franciscus-legende de *Annales Minorum* op van Lucas Wadding. Weliswaar is het eerste deel pas in 1625 gepubliceerd, maar deze kroniekschrijver van de Franciscaner Orde vermeldt verscheidene oudere bronnen¹⁰. Deze legende handelt over een metgezel van Franciscus die zich onlangs bij diens groep heeft aangesloten, maar nog niet geheel overtuigd is van Franciscus' heiligheid. Op een nacht gaat hij op controle uit en vindt Franciscus' hut leeg. Verder zoekend gaat hij het nabijgelegen bos in en is daar plotseling getuige van een verschijning die de heilige heeft van Maria die hem haar Kind overhandigt. Tot in details blijkt het verhaal met de voorstelling van Lodovico Carracci overeen te stemmen. Een klein verschil is de toekomstige monnik, die in de legende van schrik ter aarde neervalt zodat Franciscus hem later moet opwekken, terwijl hij op het schilderij eerbiedig neergeknield blijft. Een interpretatie als *Visioen van Franciscus*

Afb. 1. Lodovico Carracci (1555–1619). *Het visioen van Franciscus van Assisi*. 103 × 102 cm. Rijksmuseum, Amsterdam.

voor het schilderij lijkt op grond van deze bron al gerechtvaardigd. Een verder argument ter ondersteuning hiervan is allereerst het feit dat bij mijn weten Antonius van Padua nooit door Lodovico afgebeeld is, noch door zijn neven Annibale en Agostino, met wie hij nauw samenwerkte in de jaren 1580. Daarentegen is Franciscus door hen talloze malen geschilderd¹¹. Ikonografisch

nauw verwant is Lodovico's zojuist ontdekte *Visioen van Franciscus*, waarbij Maria echter hoog in de lucht zit, omgeven door engeltjes, terwijl de toekijkende compagnon-monnik ogenschijnlijk (op de foto is het moeilijk uit te maken) afwezig is¹². Sterker afwijkend van de betreffende legende is het *Visioen van Franciscus*, van de hand van Annibale, dat zich overdag afspeelt tegen de achter-

Afb. 2. Giovanni Maria Viani (1637-1700). *Het visioen van Franciscus van Assisi. Ets naar Lodovico Carracci.*

grond van een arcade met daarbij een man met een ezel, zonder toekijkende monnik¹³. Dat men de heilige op het Amsterdamse schilderij als Antonius geïdentificeerd heeft (echter steeds zonder verantwoording), lijkt mij te komen doordat Antonius gewoonlijk met het Kind afgebeeld wordt, al heeft deze traditie zich later echt ingeburgerd¹⁴, en doordat de monnik geen stigmata vertoont. De chronologisch geordende *Annales Minorum* plaatst het wonder echter onder 1215, terwijl Franciscus pas in 1224 gestigmatiseerd werd¹⁵.

Noten

- ¹ Dit artikel is een samenvatting van een scriptie gemaakt aan het Kunsthistorisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam. Het catalogusnr. is 682 G 1, zie *Catalogue of paintings*, Rijksmuseum, Amsterdam 1960.
- ² H. Bodmer, *Lodovico Carracci*, Burg 1939, blz. 136, nr. 79. F. Arcangeli in de *Cat. Mostra dei Carracci*, Bologna, Palazzo dell'archiginnasio, 1956, nr. 5. De prent wordt door bovengenoemde catalogus van het Rijksmuseum niet vermeld.
- ³ A. Bartsch, *Le peintre-graveur*, Vienne 1819, deel XIX, nr. 2.
- ⁴ H. Aurenhammer, *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Wien 1959, blz. 170. E. Kirschbaum (begründet von), *Lexikon der christlichen Ikonographie*, Rom usw. 1973, deel V, blz. 224.
- ⁵ E. Mâle, *L'art religieux après le Concile de Trente*, Paris 1932, blz. 174, noot 3. L. Réau, *Iconographie de l'art chrétien*, Paris 1958, tome III*, blz. 121.
- ⁶ De eerste keer bij mijn weten dat het schilderij gepubliceerd is, is in de *Cat. Italiaansche kunst in Nederlandsch bezit*, Amsterdam 1934, nr. 75.
- ⁷ Mâle, 1932, blz. 171-81.
- ⁸ Kirschbaum, 1973, blz. 219.
- ⁹ *Acta Sanctorum*, Iunii III, 1867, blz. 220.
- ¹⁰ L. Wadding, *Annales Minorum* I, 1625 (derde druk 1931). De oudere bronnen staan vermeld op blz. xxv, de legende op blz. 262 van de derde druk.
- ¹¹ Vooral door Annibale; zie de opmerkingen van D. Posner, *Annibale Carracci. A study in the reform of Italian painting around 1590*, London etc. 1971, deel I, blz. 42.
- ¹² *The Burlington Magazine*, december 1973, afb. 89 en op blz. 823 besproken door D. S. Pepper, die zegt dat het betrekkelijk vroeg is (evenals het Amsterdamse schilderij). Ik dank professor dr. J. Bruyn dat hij mij op dit schilderij attent maakte.
- ¹³ Hier bestaan meerdere versies van; zie Posner, 1971, deel II, blz. 43 en afb. 99a.
- ¹⁴ Mâle, 1932, blz. 179.
- ¹⁵ *Bibliotheca Sanctorum*, Roma 1964, blz. 1059.